

Медведєва О.Ю., Соколова А.Д.

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МОРСЬКІЙ ГАЛУЗІ В ОПАНУВАННІ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

У роботі актуалізовано увагу щодо самостійної роботи студентів під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». При цьому акцентується увага на тому, що ця дисципліна підпорядковує певні навички для подальшого навчання, серед яких зазначаються такі: розвиток професійної термінології, використання технічної літератури, здатність до професійного усного та письмового спілкування та і т.д. Результатом вивчення даного курсу є вміння правильно складати документи, вільно користуватися спеціалізованими інформаційними джерелами, зокрема довідковими, застосовувати фахову термінологію в різних ситуаціях професійного спілкування, давати розгорнуті відповіді на питання дискусійного та підсумкового характеру, редагувати та перекладати фахові тексти, використовувати нормативні мовні конструкції, готувати інформаційні повідомлення.

Зазначається, що аудиторних годин не вистачає для оволодіння необхідними доречними компетенціями та обсягом всіх необхідних знань, тому самостійна робота має важливе значення. Визначено пріоритетну тематику самостійних робіт студентів морських ЗВО. Акцентовано увагу на тому, що роль викладача в організації самостійної роботи студентів та їх мотивації є дуже великою. Сучасний підхід до організації освітнього процесу в ЗВО полягає в тому, що цей процес орієнтований на формування у студентів умінь самостійно здобувати нові знання, використовувати їх у своїй професійній діяльності. Обрано напрямки на підвищення ролі та збільшення самостійної роботи студентів у різноманітних її формах.

Таким чином, самостійна робота студентів має ряд переваг і недоліків, які можна охарактеризувати відповідно з можливостями та їх відсутністю в процесі безпосередньої СРС. Так, як самостійна робота дає можливість для навчання у будь-який час, але при цьому постає питання щодо доступності до навчальних матеріалів. Вирішення цього питання також можна повернути в позитивний бік – доступ до навчальних матеріалів через запропонований викладачем матеріал у паперовому або електронному вигляді, або з застосуванням комп'ютера та Інтернету.

Ключові слова: морські ЗВО, українська мова (за професійним спрямуванням), мотивація, самостійна робота, компетенції.

Постановка проблеми. У всіх ЗВО морського напрямку обов'язковою дисципліною є «Українська мова (за професійним спрямуванням)», або ж «Ділова українська мова». Предмет забезпечує як навички до подальшого навчання, так і розвиток професійної термінології, здатність до професійного усного та письмового спілкування, користування технічною літературою та інші здібності. По закінченні курсу студент навчається грамотно складати документи, вільно користуватися спеціалізованими інформаційними джерелами, зокрема довідковими, застосовувати фахову термінологію в різних ситуаціях професійного спілкування, давати розгорнуті відповіді на питання дискусійного та підсумкового характеру, редагувати та

перекладати фахові тексти, використовувати нормативні мовні конструкції, готувати інформаційні повідомлення.

На набуття усіх цих вмінь студенту приблизно виділяється 16-20 лекційних годин та 32-40 – практичних/семінарських годин, програмами Харківської, Одеської морських академій також передбачена самостійна робота студентів (не менше 40 год.), бо за аудиторного часу студент просто не встигне опанувати усі знання та вміння (компетенції), що вкладені у зміст дисципліни.

Саме тому вважаємо актуальною для розгляду **тему**: «Роль самостійної роботи здобувачів вищої освіти в морській галузі в опануванні курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», адже саме завдяки самостійній роботі та самовдосконаленню студент зможе вдосконалити свої мовні компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійній підготовці з української мови майбутніх морських фахівців присвячені дослідження таких вітчизняних науковців: Л. Василенко [1], О. Гогулєнко [2], Т. Денищук [4], В. Мозговий [5] та ін. Проблемам самостійної роботи студентів з української мови професійного спрямування присвячені дослідження [3], І. Нагрибельна [6], О. Шумський [8] та ін. Проте питання самостійної роботи студентів з української мови професійного спрямування морських ЗВО залишаються актуальними як в теоретичному так і в практичному аспектах.

Мета статті актуалізувати увагу щодо самостійної роботи студентів під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Виклад основного матеріалу. «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є обов'язковою компонентою вищої освіти майбутніх фахівців морського транспорту.

Метою викладання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є поглиблення та розширення мовних і мовленнєвих компетенцій, які є необхідними для подальшого застосування їх у професійній діяльності. У результаті вивчення цієї дисципліни у здобувачів вищої освіти підвищується рівень володіння сучасною українською мовою у площині фахової діяльності, вони набувають теоретичних знань про професійне спілкування, його роль у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, у них формуються необхідні для фахової діяльності мовленнєві вміння та навички, комунікативні компетенції, потрібні у професійному усному та письмовому спілкуванні, а також покращується їх загальна професійна ерудиція, мовна культура.

Сучасний підхід до організації освітнього процесу в ЗВО полягає в тому, що цей процес орієнтований на формування у студентів умінь самостійно здобувати нові знання, використовувати їх у своїй професійній діяльності [8, с. 4]. Обрано напрямок на підвищення ролі та збільшення самостійної роботи студентів у різноманітних її формах.

Студенти не завжди розуміють важливість вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», вважаючи її другорядною та не надто важливою у професійному становленні. Проте, грамотне мовлення є перевагою кожного фахівця, особливо, коли йому доводиться працювати із офіційними документами.

Студент приходить до професійного навчального закладу не тільки за знаннями, а й за тим (переважно), щоб стати хорошим фахівцем у майбутній професії. Тому викладач повинен вміти довести студентам, що його предмет дійсно буде корисним у їхній майбутній діяльності. Основним завданням викладача є мотивація до вивчення дисципліни, студенту необхідно показати важливість дисципліни для подальшої професійної діяльності. Мотивація студентів – це один з найбільш ефективних способів поліпшити процес і результати навчання, а мотиви є рушійною силою процесу навчання і засвоєння матеріалу. У ХХІ столітті доступ до інформації не викликає ніяких труднощів, виникає тільки питання про те, як мотивувати студентів до

постійного вивчення матеріалів і засвоєння потрібних і корисних знань. Особливу роль для виникнення мотивації надає пробудження інтересу до обраної професії. Адже саме тому дисципліна і називається «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Студенти повинні оволодіти професійною лексикою щодо будови судна, його технічних характеристик, складанню документації та ін. Відведені на вивчення дисципліни години можуть лише ознайомити студентів із цими знаннями, самостійна ж практика надасть можливість їх закріпити та вдосконалити.

На сучасному етапі для отримання вищої освіти майбутньому фахівцю потрібно оволодіти навичками навчально-пізнавальної діяльності з метою подальшого поглиблення своїх знань і формування професійних компетенцій [5, с. 8]. Складовою цих зусиль є СРС як особлива форма навчального процесу, спрямована на створення пізнавальної автономії студента під час засвоєння ним сукупності знань, вмінь і навичок, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності.

Крім навчальних занять, СРС є основним видом засвоєння та поглиблення навчального матеріалу. Згідно з нормативними актами час, відведений для СРС, визначається навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального навчального часу студентів, виділеного для вивчення конкретної дисципліни [9, с. 181]. Ці цифри показують, наскільки важливий цей вид навчальної діяльності для формування компетенцій майбутніх фахівців.

СРС набуває особливої актуальності для придбання актуальних професійних знань і навичок. Даний вид роботи готує студентів до самостійного вирішення професійних завдань.

СРС є одним з найважливіших компонентів освітнього процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної навчальної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, позааудиторних занять, без участі викладача, так і під його безпосереднім керівництвом. У контексті сучасної системи навчання СРС домінує серед інших видів навчальної діяльності (може становити від 15 до 55 % навчального програмного матеріалу) [7, с. 93]. Пізнавальна діяльність студентів у процесі виконання самостійної роботи характеризується високим рівнем самостійності та сприяє залученню студентів до творчої активності. Самостійна робота в ЗВО передбачає поетапне засвоєння нового матеріалу, повторення та закріплення, його застосування на практиці.

Мета СРС – навчити студента свідомо та самостійно працювати спочатку з навчальним матеріалом, потім з науковою інформацією, закласти основи самоорганізації і самовиховання для того, щоб прищепити вміння надалі безперервно підвищувати свою кваліфікацію, тобто навчити студента самоорганізації та самовдосконаленню, саме ці якості стануть доречними у майбутньому професійному становленні.

На відміну від практичного заняття або лекції, де вся група знаходиться в більш-менш одних рамках, одному темпі і одному стилі викладання, працюючи самостійно, студенти можуть повніше реалізувати свою індивідуальність, врахувати свій психологічний темперамент, власний біоритм, швидкість оволодіння новим матеріалом і вибір навчальних посібників.

Також аудиторні заняття досить жорстко регламентовані, а СРС дає відносну свободу у виборі способів реалізації навчальної діяльності. Самостійне придбання знань та умінь формує головні професійні якості, необхідні для адаптації до трудових умов і колективу, кар'єрного росту і високого професіоналізму випускників ЗВО. У даному сенсі СРС є одним з показників ефективності освіти, а самостійність студентів у цьому випадку виступає як ведуча якість особистості, що формує готовність і здатність до майбутньої професійної діяльності.

Більшість морських ЗВО рівномірно розподіляють самостійне навантаження на вивчення пропонованих тем, проте, намагаються більше годин виділити на вивчення термінології (адже кожен із студентів засвоює нову інформацію в індивідуальному ритмі) – це і робота із словниками, додатковою літературою, інтернет-ресурсами, переклад тощо, складання документів, адже офіцерам морського флоту доводиться не лише займатися своїми основними обов'язками, але й складати звіти, замовлення, заповнювати журнали і т.ін. Без плідної самостійної роботи, студент за відведений аудиторний час просто не зможе набути належних компетенцій.

Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань. З одного боку, СРС розглядається як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, з іншого боку, це особлива форма навчально-наукової діяльності.

Результат СРС залежить від кваліфікації викладача та мотивації самих студентів.

Якісне здійснення СРС не можливе без активної участі викладача у цьому процесі. Саме тут потрібно ще раз відмітити функції самостійної роботи: пізнавальну, самостійну, прогностичну, коригувальну та виховну. Викладач виступає відправною точкою в організації СРС. Він створює умови, які сприяють найбільш ефективній роботі студента. Саме викладач має можливість коригувати хід СРС, враховуючи його досвід, особистий стан, внутрішні потреби до розвитку самостійності.

Викладачеві необхідно навчити студентів користуватися додатковими джерелами: енциклопедіями, словниками, базами даних, інтернет-ресурсами для здобуття нових знань, зіставлення навчального матеріалу, його узагальнення, порівняння, аналізу та класифікації, виконання окремих вправ. Щоб самостійна робота давала гарні результати, її необхідно планувати і організовувати в поєднанні з іншими формами навчання. Вирішальним у цьому процесі є ретельний відбір викладачами і кафедрою змісту та обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання студентами, а також забезпечення студентів методичними рекомендаціями, роздатковим матеріалом, навчальними посібниками.

Самостійна робота неможлива без виховання таких рис особистості, як активність, самостійність, організованість, які в перспективі повинні перерости в самоорганізацію, самоосвіту та саморозвиток. Самостійна діяльність виробляє у студентів психологічну настанову на систематичне поповнення своїх знання і є необхідною умовою самоорганізації власної навчальної, а в подальшому і професійної діяльності. У даному випадку викладачу потрібно надати особистісного сенсу отриманим студентами знань, стимулювати їхній творчий потенціал за рахунок посилення внутрішньої мотивації навчання, розвитку навиків самоорганізації.

Важливим елементом успішного здійснення самостійної роботи є встановлення позитивного взаємозв'язку між викладачем і студентом, що основною мірою має базуватись на довірі та взаємній відповідальності. Ключова роль викладача полягає в сприянні намаганням студентів стати самостійними, що є важливою умовою навчального процесу. Основними принципами такого незалежного навчання є підтримка студентів, допомога в поступовій передачі відповідальності. Іншим важливим елементом є надання студенту можливості до самоконтролю, від якого залежить налаштування на успішний результат і досягнення встановлених цілей. Викладач заохочує студентів до самоконтролю та прагнення досягати цілей і самовідданості своєму заняттю, допомагає визначити власний стиль і темп навчання.

Керована самостійна робота – це цілеспрямована діяльність викладачів і студентів для системного засвоєння особистістю професійно важливих знань, вмінь і навичок [7, с. 96]. Під керованою самостійною роботою слід розуміти процес самостійного набуття знань, оволодіння навичками та вміннями, керований викладачем опосередковано (через методичні вказівки, посібники, інструкції, алгоритми) або самим студентом

(через визначення цілей роботи, вибір ефективних шляхів їх досягнення та самооцінки). Тому одним з найважливіших завдань викладачів є допомога студентам в оволодінні цими знаннями. При цьому необхідно ретельно планувати не тільки аудиторну, але й позааудиторну навчальну роботу студентів. Якість планування, організації та контролю самостійної роботи визначає ефективність процесу навчання. Відповідальність за цю роботу покладається на викладачів кафедр. При цьому необхідно забезпечити студентів необхідними матеріалами. Останнім часом в організації самостійної роботи широко використовуються інформаційні технології. Це перш за все робота з періодичними виданнями Інтернету, електронні підручники, віртуальні лабораторні роботи, телекомунікаційні проекти, а також вказівки до інтерпретації навчального матеріалу для самостійного вивчення при проведенні занять з різних предметів.

Самостійна робота як специфічна форма навчальної діяльності спонукається адекватними мотивами: власне самоудосконалення, особисте зростання, поглиблення знань, розширення світогляду і т. д.

Мотиваційна основа забезпечить ефективність виконання завдання лише за умови, що її змістом будуть мотиви, адекватні самостійній діяльності, а не зовнішні відносно неї (виконати завдання викладача, одержати оцінку і т. ін.) Стимулювання студентів до систематичного навчання, підсилення мотивації повинно сприяти ефективному засвоєнню знань.

В освітньому процесі вищого професійного навчального закладу виділяється два види самостійної роботи студентів: у навчальний і позанавчальний час. Самостійна робота студентів у навчальний час включає в себе роботу на лекціях і практичних заняттях, яку можна проводити в різних формах – «мозкової атаки», дискусій, обговорення конкретних ситуацій і т. д [9, с. 182]. Особливий інтерес для нас має самостійна робота студентів у позанавчальний час, яка дозволяє студенту коригувати раніше отримані знання (на лекціях, практичних заняттях тощо) з тими, якими він оволодів під час самостійного вивчення матеріалу. Позаурочне придбання знань може бути отримано різними способами: самостійна робота з літературою за фахом, конспектування, реферування літератури, анотування книг, статей. Значне місце в самостійній роботі студентів займає використання Інтернет-технологій для ефективного пошуку інформації. Доступність великої кількості електронних статей, довідкової літератури, електронних навчально-методичних розробок, які викладено на сайті університету, безумовно розширюють творчий потенціал студентів за умов, що вони вміють творчо працювати з добутою інформацією. Окрім знання методів пошуку, студенти мають опанувати методи аналізу, синтезу, узагальнення інформації. Таким чином, використання інформаційних технологій в організації самостійної роботи студентів дозволяє не тільки інтенсифікувати їхню роботу, а й закладає основи їхньої подальшої постійної самоосвіти, отже педагогічне інформаційно-освітнє середовище, яке створюється за допомогою інтеграції сукупності програмно-апаратних і традиційних форм навчання й визначає самостійну роботу студента як більш незалежну і творчу

Таким чином, самостійна робота студентів має ряд переваг і недоліків, які можна охарактеризувати відповідно з можливостями та їх відсутністю в процесі безпосередньої СРС. Так, наприклад, у студента у визначеному обсязі самостійної роботи є можливість навчатись у будь-який зручний для нього час, у той же час виникає питання доступності до навчальних матеріалів. Вирішення цього питання також можна повернути в позитивний бік – доступ до матеріалів через запропонований викладачем матеріал у паперовому або електронному виглядах, або з застосуванням комп'ютера та Інтернету.

Висновки. Українська мова є державною, якою повинен вільно володіти будь-який громадянин нашої країни. Вищі вимоги йдуть до професійного володіння мовою.

Морська українська мова багата на специфічну термінологію, потребує не лише грамотного письмового спілкування, але й знання документознавства, специфічного для морської галузі. Саме тому у навчанні українській мові (за професійним спрямуванням) так необхідна самостійна робота студентів, адже завдяки неї студенти запам'ятовують необхідний матеріал, йде його поглиблене вивчення, виробляють необхідні навички україномовного усного та письмового професійного спілкування. Особлива увага у роботі приділена ролі викладача в організації самостійної роботи студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кринець О.М. Фахова українська мова : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
2. Гоголенко О. П. , Дзинглюк О. С. , Мирошніченко М. І. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. Одеса : ОНМУ, 2012. 74 с.
3. Гріца А. І. Наукові основи організації самостійної роботи студентів з української мови під час підготовки фахівців морської галузі. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3675/3207> (дата звернення: 02.11.21.)
4. Денищич Т. А. Українська мова (за професійним спрямуванням). практикум. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. 188 с.
5. Мозговий В.І. Українська мова у професійному спілкуванні : модульний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
6. Нагрибельна І. А. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців морської галузі в системі вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 34. Том 4. С. 216-221.
7. Цюприк А. Особливості технологій групової самостійної роботи студентів. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 2. С. 90-99.
8. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
9. Шумський О. Шляхи активізації самостійної роботи студентів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка*. Сер. : Педагогічні науки. 2016. Вип. 147. С. 180-183.

REFERENCES

1. Vasenko, L.A., Dubichynskyi, V.V., Krynets O.M. (2008) Fakhova ukrainska mova : navch. posib [Professional Ukrainian language]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian]
2. Hohulenko, O. P., Dzynhliuk, O. S., Myroshnychenko, M. I. (2012) Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam : navch. posib [Ukrainian language for professional purposes]. Odesa : ONMU. [in Ukrainian]
3. Hritsa, A. I. Naukovi osnovy orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv z ukrainskoi movy pid chas pidhotovky fakhivtsiv morskoi haluzi [Scientific bases of the organization of independent work of students in the Ukrainian language during preparation of experts of sea branch]. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/3675/3207> (accessed: 02.11.21.) [in Ukrainian]
4. Denyshchych, T. A. (2015) Ukrainska mova (za profesiinym spriamuvanniam). praktykum [Ukrainian language (for professional purposes) practicum]. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly. [in Ukrainian]

5. Mozghovyi, V.I. (2008) *Ukrainska mova u profesiinomu spilkuvani : modulnyi kurs* [Ukrainian language in professional communication]. Kyiv : Tsentri uchbovoi literatury. [in Ukrainian]

6. Nahrybelna, I. A. (2020) *Metodyka formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv morskoi haluzi v systemi vyshchoi osvity* [Methods of formation of communicative competence of future specialists of the maritime industry in the system of higher education]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych: Vydavnychiy dim «Helvetyka»*. Vyp. 34. Tom 4. 216-221. [in Ukrainian]

7. Tsiupryk, A. (2013) *Osoblyvosti tekhnolohii hrupovoi samostiinoi roboty studentiv* [Features of technologies of group independent work of students]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*. № 2. 90-99. [in Ukrainian]

8. Shevchuk, S. V., Klymenko I. V. (2011) *Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam* [Ukrainian language for professional purposes]. Kyiv : Alerta. [in Ukrainian]

9. Shumskyi, O. (2016) *Shliakhy aktyvizatsii samostiinoi roboty studentiv* [Ways to intensify the independent work of students]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka*. Ser.: Pedahohichni nauky. Vyp. 147. 180-183. [in Ukrainian]

Medvedieva O.Iu., Sokolova A.

THE ROLE OF INDEPENDENT WORK OF APPLICANTS FOR HIGHER EDUCATION IN THE MARITIME FIELD IN MASTERING THE COURSE "UKRAINIAN LANGUAGE (FOR PROFESSIONAL PURPOSES)"

The paper actualizes the attention to the independent work of students during the study of the discipline "Ukrainian language (for professional purposes)". Emphasis is placed on the fact that this discipline is subject to certain skills for further study, among which are the following: the development of professional terminology, the use of technical literature, the ability to professional oral and written communication, etc. The result of this course is: the ability to correctly compile documents, freely use specialized information sources, including reference, use professional terminology in various situations of professional communication, give detailed answers to questions of discussion and final nature, edit and translate professional texts, use normative language structures, prepare informational messages.

It is noted that classroom hours are not enough to master the necessary relevant competencies and the amount of all necessary knowledge, so independent work is important. The priority topics of independent works of students of maritime free economic zones are determined. Emphasis is placed on the fact that the role of the teacher in the organization of independent work of students and their motivation is very large. The modern approach to the organization of the educational process in the Free Economic Zone is that this process is focused on the formation of students' skills to acquire new knowledge, use them in their professional activities. The direction on increase of a role and increase of independent work of students in its various forms is chosen.

Thus, the independent work of students has a number of advantages and disadvantages, which can be characterized in accordance with the opportunities and their absence in the process of direct VTS. Yes, as independent work provides an opportunity to study at any time, but this raises the question of access to educational materials. The solution to this problem can also be turned in a positive direction - access to educational materials through the material offered by the teacher in paper or electronic form, or using a computer and the Internet.

Key words: *maritime free economic zones, Ukrainian language (for professional purposes), motivation, independent work, competencies.*